

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
«МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ У СКЛАДІ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»

Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студента Степаненка Владислава Володимировича

групи Ф.м-11

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. В. Степаненко
(підпис)

Керівник кандидат економічних наук, доцент _____ А.Ю. Семенов

Суми 2022

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему

“Місцеві бюджети у складі бюджетної системи України”

Степаненка Владислава Володимировича

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Оскільки місцеві бюджети займають одне з провідних місць в структурі економічної системи будь-якої держави і в них зосереджується значна частка фінансових ресурсів країни, що відіграє важливу роль у перерозподілі валового національного продукту та фінансуванні державних видатків, насамперед, у соціальній сфері, тому їх дослідження є вкрай важливим та необхідним для стабільного розвитку України.

Мета кваліфікаційної роботи. Дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування місцевих бюджетів в Україні, формування доходів та видатків бюджетів органів місцевого самоврядування, визначення їх структури, а також виокремлення та обґрунтування шляхів вдосконалення формування дохідної частини місцевих бюджетів в Україні.

Об’єкт дослідження. Місцеві бюджети, їх доходи та видатки.

Предмет дослідження. Теоретичні та практичні аспекти функціонування місцевих бюджетів та формування їх доходів і видатків.

Основний результат роботи.

1. Синтезовано загальне визначення поняття «місцевий бюджет», під яким розуміється сукупність економічних відносин між територіальною громадою, з одного боку, державою, юридичними особами, фізичними особами та іншими бюджетами, з іншого боку, з приводу розподілу та перерозподілу та використання централізованих грошових коштів, що акумулюються у розпорядженні органів

місцевої влади, для фінансового забезпечення задач та функцій, поставлених перед органами місцевого самоврядування.

2. Представлено класифікацію доходів та видатків місцевих бюджетів за джерелами надходження коштів.

3. Розглянуто Бюджетну класифікація видатків, яка включає в себе видатки за функціональною, економічною, відомчою та програмно-цільовою класифікацією.

4. Здійснено аналіз доходів та видатків місцевих бюджетів за 2017-2022 роки, що дає підстави визнати, що незважаючи на всі проблеми пов'язані з локдауном та війною, утвердження реформи децентралізації є певним проривом у місцевому самоврядуванні України, оскільки місцеві бюджети підвищили дохідну базу, покращили видаткову частину, що створило умови для набуття певної фінансової самостійності органами місцевого самоврядування та розвитку кожної територіальної громади.

5. Здійснено аналіз видатків місцевих бюджетів України у 2017-2022 роках та визначено, що найбільшу питому вагу становлять видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист і соціальне забезпечення, що дає змогу сказати про соціальну спрямованість бюджетної політики.

Ключові слова: місцевий бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 46 сторінках, список використаних джерел – 24 найменування. Робота містить 13 таблиць, 4 рисунки.

Рік захисту роботи – 2022.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту

Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

_____ Л.Л. Гриценко

“06” грудня 2022 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Студента групи Ф.м-11 Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту

Спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”

Степаненка Владислава Володимировича

Тема роботи: Місцеві бюджети у складі бюджетної системи України

Затверджено наказом по СумДУ № 1185-VI від “7” грудня 2022 р.

Термін здачі студентом завершеної роботи “14” грудня 2022 р.

Вихідні дані роботи: праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів; підручники та навчальні посібники; електронні ресурси; періодичні видання; статистичні дані.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

1. Дослідити теоретико-організаційні засади функціонування місцевих бюджетів в Україні.

2. Надати загальну характеристику поняття місцевого бюджету, його доходів та видатків.

3. Провести аналіз доходів та видатків місцевих бюджетів.
4. Представити шляхи вдосконалення механізмів формування місцевих бюджетів

Дата видачі завдання: “23” вересня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: _____ А.Ю. Семенов

Завдання прийнято до виконання “23” вересня 2022 р.

_____ В. В. Степаненко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.....	9
1.1 Сутність поняття місцевого бюджету	9
1.2 Характеристика дохідної частини місцевих бюджетів.....	11
1.3 Видатки місцевих бюджетів їх сутність та класифікація.....	16
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.....	21
2.1 Оцінка доходів місцевих бюджетів	21
2.2 Аналіз видаткової частини місцевих бюджетів.....	31
2.3 Порівняльна характеристика планових показників місцевих бюджетів в 2021-2022 роках	36
2.4 Шляхи вдосконалення механізмів формування місцевих бюджетів	40
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Місцеві бюджети є важливою складовою економічної системи будь-якої країни, оскільки вони містять значну частину фінансових ресурсів країни. Ці бюджети є найбільшою ланкою бюджетної системи держави та відіграють важливу роль у перерозподілі валового національного продукту та фінансуванні державних видатків, зокрема у соціальній сфері. Крім того, місцеві бюджети мають важливе значення у вирішенні загальнодержавних економічних і соціальних завдань, таких як розвиток інфраструктури, агропромислового комплексу, промисловості і енергетики, будівництво.

Для забезпечення збалансованості місцевих бюджетів та ефективного використання бюджетних коштів, необхідно приділяти увагу якості та своєчасності прийняття рішень щодо формування дохідної частини місцевих бюджетів та виваженості регулювання міжбюджетних відносин. Також важливо виявляти резерви, які можуть вплинути на дохідну частину місцевих бюджетів. У контексті ринкових перетворень в українській економіці, органи місцевого самоврядування повинні мати здатність до оптимізації дохідної частини місцевих бюджетів. Вирішення цих питань потребує як теоретичного обґрунтування, так і практичного вивчення даної теми.

Актуальність дослідження питань місцевих бюджетів в структурі бюджетної системи України, формування доходів та їх використання на сучасному етапі розвитку українського суспільства обумовлена реформуванням бюджетного законодавства та перетвореннями в системі місцевих бюджетів та реалізації міжбюджетних відносин.

Мета даної дипломної роботи – дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування місцевих бюджетів в Україні, формування доходів та видатків бюджетів органів місцевого самоврядування, визначення їх структури, а

також виокремлення та обґрунтування шляхів вдосконалення формування дохідної частини місцевих бюджетів в Україні.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні завдання:

- дослідити сутність поняття «місцеві бюджети»;
- охарактеризувати структуру доходів місцевих бюджетів;
- здійснити класифікацію видатків місцевих бюджетів;
- проаналізувати динаміку та структуру місцевих бюджетів за 2017-2022 роки;
- визначити проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів та

шляхи вирішення цих проблем.

Під час написання дипломної роботи використовувалися наступні методи: спостереження в процесі дослідження сутності поняття «місцеві бюджети», структури та класифікації доходів та видатків місцевих бюджетів; дедукція та аналіз при дослідженні дохідної частини місцевих бюджетів України.

Об'єктом дослідження виступають місцеві бюджети, їх доходи та видатки.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти функціонування місцевих бюджетів та формування їх доходів і видатків.

Інформаційною базою, яка використовувалася під час написання дипломної роботи є:

- 1) праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів;
- 2) підручники та навчальні посібники;
- 3) електронні ресурси;
- 4) періодичні видання;
- 5) статистичні дані.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність поняття місцевого бюджету

Надання населенню суспільних благ стає однією з функцій органів місцевого самоврядування в економіці вільної конкуренції, фінансування яких здійснюється за рахунок місцевих бюджетів. Бюджет посідає провідне місце у фінансовій системі кожної держави і охоплює все суспільство, усіх юридичних і фізичних осіб. Місцевий бюджет через органи місцевого самоврядування надає суспільству унікальні блага та послуги, які істотно впливають на рівень добробуту та якість життя.

В бюджетній системі будь-якої країни найбільшу частину серед бюджетів всіх рівнів займають місцеві бюджети. Так згідно Бюджетного кодексу України до них належать: бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, а також бюджети місцевого самоврядування.

Місцеві бюджети виконують особливу роль в кожній унітарній країні тому, що вони є фінансовою основою місцевого самоврядування. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються найбільш значні заходи держави в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, тобто всі ті витрати, які зачіпають інтереси широких верств населення.

Крім того місцеві бюджети є одним з важелів за допомогою якого проводиться перерозподіл валового внутрішнього продукту, в першу чергу, серед окремих соціальних груп населення та територій. І тому, наскільки раціонально побудована система місцевих бюджетів, залежить ефективність функціонування усієї бюджетної системи, успішне здійснення фінансової політики.

Свою думку щодо поняття «місцевий бюджет» висловило багато вчених фінансистів. Деякі визначення місцевих бюджетів подано в таблиці А.1 додатку А.

Проаналізувавши вищезазначені джерела, можна зробити висновок, що у фінансовій теорії немає єдиного загальноприйнятого визначення сутності місцевих бюджетів. Більшість економістів схиляються до думки, що місцеві бюджети – це сукупність фінансово-економічних відносин, що виникають в процесі розподілу й перерозподілу ВВП з метою утворення фондів грошових коштів для задоволення потреб населення, яке проживає в межах певної територіальної одиниці.

Але не всі вчені поділяють цю думку. Так, М.А. Смірнов місцеві бюджети розглядає як сукупність завдань, доручених місцевим органам влади, та сукупність ресурсів, які є у їхньому розпорядженні для виконання поставлених перед ними завдань, акцентуючи увагу на основному призначенні дохідної частини [17].

У визначенні місцевих бюджетів І. Чікіти та С. Юрійчука на відміну від досить загального трактування сутності місцевих бюджетів М. Смірновим, відмічено соціальне призначення місцевих бюджетів [22,24] .

Н. Сивульська у своєму визначенні місцевих бюджетів виокремлює також 5 суб'єктів між якими виникають ці економічні відносини: територіальна громада, держава, юридичні особи, фізичні особи та інші бюджети [16] . Варто зазначити що лише Н. Сивульська виділила суб'єкти бюджетних відносин на відміну від решти вчених, які основну увагу приділили визначенню самої сутності місцевого бюджету.

О. Кириленко взагалі розглядає місцеві бюджети як правовий акт, який передає право користування фондами грошових коштів місцевим радам, а також наводить інше визначення назвавши місцевий бюджет планом (кошторисом) видатків і доходів [8] .

Переглянувши визначення цього поняття зроблене різними авторами можна дійти висновку про їх спільні ознаки. Найважливіші підходи, що розкривають зміст аналізованого поняття, містять такі положення:

1. До складу місцевих бюджетів входять фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування.

2. Місцеві бюджети являють собою сукупність фінансово-економічних відносин, що виникають у процесі перерозподілу валової доданої вартості регіону.

3. Метою формування фінансових фондів територіальних громад, є економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць та підвищення добробуту населення.

Таким чином, на нашу думку, місцеві бюджети – це сукупність економічних відносин між територіальною громадою, з одного боку, державою, юридичними особами, фізичними особами та іншими бюджетами, з іншого боку, з приводу розподілу та перерозподілу та використання централізованих грошових коштів, що акумулюються у розпорядженні органів місцевої влади, для фінансового забезпечення задач та функцій, поставлених перед органами місцевого самоврядування.

1.2 Характеристика дохідної частини місцевих бюджетів

Доходи бюджету є основною фінансово-економічною категорією бюджетного процесу, яка характеризує вилучену й розподілену частину валового внутрішнього продукту країни.

Доходи бюджету – це виражені в грошовій формі відносини власності між державою та юридичними й фізичними особами в процесі вилучення державою частини необхідного і додаткового доходу. Іншими словами доходи бюджету – всі податкові, неподаткові й інші надходження на безповоротній основі, стягування яких передбачене законодавством України [5].

В свою чергу доходи місцевих бюджетів – це економічні відносини, що виникають у процесі формування фінансових ресурсів на регіональному рівні, призначених для реалізації функції та завдань місцевих органів влади.

Склад доходів місцевих бюджетів залежить від системи, методів господарювання і завдань, які виконує суспільство в той чи інший період. Доходи місцевих бюджетів стимулюють зростання виробництва та підвищення його ефективності, забезпечують соціальний захист населення і розвиток соціальної сфери.

Відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України доходи бюджету класифікуються за такими розділами [3]:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти.

Класифікація доходів бюджету означає їх групування відповідно до джерел формування, визначених законодавчими актами, і призначена для чіткого розмежування доходів бюджетів різних рівнів за об'єктивними характерними ознаками з детальним розподілом.

Податкові надходження – встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі) (ст. 9 БКУ) [3].

Податкові надходження посідають провідне місце серед різних методів мобілізації бюджетних ресурсів та інструментів державного регулювання економіки, вони є найбільш адекватним і об'єктивним відображенням стану національної економіки (економічного зростання або спаду).

Податкові надходження одержуються за рахунок прямих або непрямих податків. Прямі податки стягуються безпосередньо з доходу або майна платника (податок на прибуток, податок з доходів фізичних осіб, податок на майно, зокрема –

землю) та сплачуються фізичними й юридичними особами. Непрямими, опосередкованими податками, обкладаються товари та послуги (ПДВ, податок на операції з нерухомим майном, цінними паперами); ці податки включаються частково або повністю в ціну товару і послуги, а отже, сплачуються покупцем, який опосередковано і оподатковується.

Податкові надходження згідно з бюджетною класифікацією загальнодержавних та місцевих податків і зборів як обов'язкових платежів поділяються на шість груп [17]:

1) Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості (податок з доходів фізичних осіб і податок на прибуток підприємств).

2) Податки на власність (періодичні податки на чисту вартість майна: податок на нерухоме майно підприємств та податок на нерухоме майно громадян).

3) Збори за спеціальне використання природних ресурсів (збір за спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду, збір за спеціальне водокористування, платежі за користування надрами, збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, плата за землю та плата за використання інших природних ресурсів).

4) Внутрішні податки на товари й послуги (податок на додану вартість, акцизний збір із вироблених в Україні товарів, акцизний збір із ввезених на територію України товарів, податки на окремі категорії послуг, плата за ліцензії на певні види господарської діяльності, плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності, погашення бюджетної заборгованості за невідшкодованими сумами податку на додану вартість із простроченим терміном повернення).

5) Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (ввізне мито; вивізне мито; кошти, отримані за вчинення консульських дій; інші надходження від зовнішньоекономічної діяльності).

6) Інші податки (місцеві податки і збори, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва).

Неподаткові надходження – доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, інші неподаткові надходження (ст. 9 БКУ) [3].

Неподаткові надходження є важливим джерелом доходів бюджетів різних рівнів, у тому числі і місцевих бюджетів. Проте їх обсяг значно менший від обсягу податкових надходжень.

Доходи від операцій з капіталом – надходження від продажу основного капіталу, від реалізації державних запасів товарів, землі і матеріальних активів.

До надходжень від продажу основного капіталу відносяться надходження коштів від реалізації безхазяйного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави або територіальної громади, та скарбів, знахідок, а також валютні цінності і грошові кошти, власники яких невідомі, надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, а також надходження від відчуження майна, яке належить АР Крим, і майна, що перебуває в комунальній власності.

Трансферти – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Доходи місцевого бюджету зараховуються до загального або спеціального фонду місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України.

Загальний фонд бюджету – кошти, що призначені для реалізації загальних (першочергових) функцій діяльності органу місцевого самоврядування: зарплати, нарахувань на неї, оплату комунальних коштів, придбання предметів, матеріалів, обладнання та послуг тощо.

Складові частини загального фонду бюджету:

- 1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;

2) всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;

3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);

4) фінансування загального фонду бюджету.

Спеціальний фонд бюджету – кошти, що мають конкретне призначення, у тому числі позабюджетні кошти органів місцевого самоврядування, які не можна витратити на загальні (першочергові) функції.

Складовими частинами спеціального фонду відповідно до ч. 3 ст. 13 БКУ є [3]:

1) доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування;

2) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ);

3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);

4) фінансування спеціального фонду бюджету.

Крім того, у складі бюджету може бути сформований резервний фонд. Акумуляовані в ньому грошові кошти використовують для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проєкту бюджету. Рішення про виділення цих коштів приймають виконавчі органи місцевого самоврядування.

Отже, можна зробити висновок, що в Україні класифікація доходів місцевих бюджетів досить різноманітна та призначена для чіткого розмежування доходів

бюджетів різних рівнів. В її основу покладено розбіжності у підходах щодо утворення доходів бюджету.

Працюючи над матеріалами даного розділу, ми переконалися, що найбільш вживаною в Україні є класифікація доходів місцевих бюджетів в залежності від джерел надходження, а саме поділ на податкові та неподаткові надходження, трансферти та операції з капіталом.

1.3 Видатки місцевих бюджетів їх сутність та класифікація

Важливу роль в економічному і соціальному розвитку територій відіграють видатки місцевих бюджетів.

Згідно Бюджетного кодексу України видатки бюджету – це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування [3].

В свою чергу видатки місцевих бюджетів – це економічні відносини, які пов'язані з розподілом і використанням коштів місцевого бюджету з урахуванням регіональних особливостей, функцій і повноважень органів місцевого самоврядування.

Видатки місцевих бюджетів відображають ступінь децентралізації влади, адже характеризують обсяги задоволення потреб населення певного адміністративно-територіального утворення, пріоритети його соціально-економічного розвитку. Місцеві видатки є інструментом досягнення справедливості в процесі надання певних

благ з метою забезпечення граничного рівня добробуту кожного громадянина. Видатки місцевих бюджетів виступають важелем регулювання і стимулювання розвитку різноманітних сфер економіки регіону в територіально-галузевому аспекті та з позицій задоволення потреб різних соціальних груп населення. Видатки місцевих бюджетів яскраво віддзеркалюють значення місцевих бюджетів у функціонуванні місцевого господарства, утриманні об'єктів соціально-культурного призначення, проведенні інвестиційної політики, здійсненні соціального захисту населення, охороні довкілля. Видаткова частина місцевих бюджетів відображає розвиток адміністративно-територіальної одиниці та визначає напрями використання акумульованих у її бюджеті ресурсів [12].

Визначення ролі і значення видатків місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку суспільства зумовлює необхідність їх класифікації. За її допомогою згруповані елементи можуть надати інформацію про рух бюджетних коштів, а також вплинути на хід соціальних та економічних процесів у суспільстві.

В економічній літературі видатки місцевих бюджетів класифікуються за наступними ознаками [9]:

А) за роллю у відтворюючому процесі:

- видатки у сферу виробництва,
- видатки у сферу надання послуг;

Б) за соціально-економічним змістом:

- видатки на економічну діяльність,
- видатки на соціальний захист,
- видатки на соціально-культурне забезпечення,
- видатки на управління;

В) за розділами відповідно до Бюджетної класифікації:

- видатки за функціональною класифікацією;
- видатки за відомчою класифікацією;

- видатки за економічною класифікацією;
- видатки за програмно-цільовою класифікацією.

За роллю у відтворюючому процесі держава розподіляє видатки на розвиток виробничої сфери та на розвиток сфери суспільних послуг, оскільки вона повинна вкладати кошти у розвиток тих галузей, які є базовою основою бюджету і витрати на які виправдовуються. Але держава й зобов'язана фінансувати свої функції у сфері суспільних послуг, таких як соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, культура й інші [12].

За соціально-економічним змістом видатки держави забезпечують бюджетними ресурсами всі необхідні напрямки суспільної діяльності: розвиток економіки, соціальний захист, функціонування соціально-культурної сфери, управління та інші пріоритетні галузі [12].

Далі розглянемо класифікацію видатків за розділами відповідно до Бюджетної класифікації:

Програмна класифікація видатків використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Програмна класифікація видатків місцевого бюджету формується місцевим фінансовим органом за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту рішення про місцевий бюджет у бюджетних запитах .

Відомча класифікація видатків містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів для систематизації видатків бюджету за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів. Головні розпорядники бюджетних коштів визначають мережу розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням вимог щодо формування єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів і одержувачів бюджетних коштів та даних такого реєстру [12].

Функціональна класифікація видатків визначає видатки бюджетних коштів на здійснення функцій держави чи місцевого самоврядування (освіта, охорона здоров'я, культура тощо). Функціональна класифікація дає змогу відстежувати й аналізувати динаміку зміни видатків різного функціонального призначення та прогнозувати видатки на наступні періоди. Функціональна класифікація видатків має два рівні деталізації: перший – розділи, другий – підрозділи та групи. У розділах визначаються видатки бюджетів на здійснення загальних функцій (наприклад, освіта), в підрозділах та групах конкретизується спрямування бюджетних коштів (наприклад, підрозділом є вища освіта, а групою – вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації).

Економічна класифікація видатків деталізує використання коштів за їх предметними ознаками (заробітна плата, нарахування, виплати населенню тощо). За нею видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні (видатки розвитку) [5].

Поточні видатки забезпечують поточне функціонування органів місцевого самоврядування, утримання бюджетних установ (оплата праці працівникам бюджетних установ, нарахування на фонд оплати праці, придбання матеріалів, видатки на відрядження, оплата комунальних послуг та енергоносіїв тощо) [16].

Капітальні видатки пов'язані з розширеним відтворенням і спрямовуються на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності (здійснення структурних економічних реформ у країні, придбання обладнання та предметів довгострокового користування, капітальне будівництво, капітальний ремонт, створення запасів і резервів, придбання землі і нематеріальних активів) [7].

Розмежування видів видатків між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання гарантованих послуг та наближення їх до безпосереднього споживача. Відповідно до цих критеріїв види видатків поділяються на такі групи:

- видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання гарантованих послуг і розташовані найближче до споживачів – здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст;
- видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних гарантованих послуг для всіх громадян України – здійснюються з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також районних бюджетів;
- видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані послуги для окремих категорій громадян, або реалізацію програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України. Дані видатки здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів.

Отже, аналізуючи наведений матеріал, можна сказати, що від розуміння поняття видатків та правильної їх класифікації залежить ефективність виконання місцевих бюджетів за видатками, як на загальнодержавному так і на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінка доходів місцевих бюджетів

Формування дохідної частини всіх, без виключення, бюджетів знаходиться під значним впливом макроекономічних показників, які, в свою чергу, залежать від загальної економічної ситуації в країні. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України ще більше підкреслило цю залежність. Дана ситуація дозволяє подивитися на ефективність реформи децентралізації в повній мірі. Наскільки ця реформа була вірною, та чи може вона проявити свою корисність в кризовій ситуації. В даною розділі роботи, ми за допомогою аналізу дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів України спробуємо відповісти на ці питання.

Як вже зазначалося, місцеві бюджети перебувають в двоякому становищі – як фінансові плани власної діяльності органів місцевого самоврядування та як інструменти впливу, через які керівні органи влади мають змогу впливати на соціально-економічний стан певної території. Загальна структура дохідної бази місцевих бюджетів в повній мірі має відображати рівновагу між самодостатністю місцевої влади і її залежністю від державного фінансування.

В даному підрозділі ми проведемо оцінку доходів місцевих бюджетів на основі порівняння часток Державного і місцевих бюджетів в доходах Зведеного бюджету за період з 2017 по 2021 роки , а також проведемо аналіз структури доходів бюджетів місцевого самоврядування та конкретизуємо свою увагу на кожному складнику надходжень [19-21].

Вибір даного аналізованого періоду пов'язаний з тим, що наразі повних даних щодо доходів та видатків місцевих бюджетів за 2022 рік ще немає, тож для точності

та повноти дослідження, ми проведемо аналіз планових та фактичних показників доходів та видатків місцевих бюджетів за 2022 рік в підрозділі 2.3.

Для початку розглянемо доходи місцевих бюджетів в контексті доходів Державного та Зведеного бюджетів, визначимо їх суму, та частку місцевих бюджетів в їх структурі.

Як відомо Зведений бюджет України – це сукупність усіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України. Отже можна вважати, що місцеві бюджети відіграють ключову роль у формуванні Зведеного бюджету України, адже саме вони разом з Державним бюджетом України і утворюють бюджетну систему країни.

Дані про доходи зведеного, державного та місцевих бюджетів у 2017–2021 роках наведено у таблиці 2.1

Таблиця 2.1 – Доходи зведеного, державного та місцевих бюджетів України за 2017-2021 роки, млн. грн. (без врахування міжбюджетних трансфертів)⁽¹⁾

Показник	Рік				
	2017	2018	2019	2020	2021
Доходи зведеного бюджету	1 016 969,5	1 184 290,8	1 289 849,2	1 376 673,8	1 662 333,6
Доходи державного бюджету	787 474,2	920 808,6	989 619,9	1 065 369	1 284 320,4
Доходи місцевих бюджетів	229 495,4	263 482,1	300 229,3	311 304,8	378 013,2

1) Тут і далі дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Зробивши аналіз даних наведених у таблиці 2.1 можна сказати, що за аналізований період всі складові частини Зведеного бюджету України показали зростаючу динаміку. Так доходи державного бюджету в період з 2017 по 2021 роки збільшилися на 496 846,2 млн. грн з 787 474,2 млн. грн. в 2017 році до 1 284 320,4 млн. грн. в 2021 році. Схожу динаміку продемонстрували і доходи місцевих бюджетів показавши зростання за п'ять років на 148 517,8 млн. грн.. Це все вплинуло і на доходи зведеного бюджету які зросли з 1 016 969,5 млн. грн. в 2017 році до 1 662 333,6 млн.

грн. в 2021 році. Дана тенденція в першу чергу пов'язана зі збільшення податкових надходжень до бюджетів через збільшення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, адже велика частка податків країни прив'язана саме до цих соціальних стандартів. Також на збільшення доходів вплинули і інфляційні процеси, які протягом останніх п'яти років знецінили національну валюту на 83,3 %. Також варто звернути увагу на зниження темпів зростання доходів бюджетів в 2020 році. Дана тенденція пов'язана з епідемією COVID-19 в країні, та запровадженими карантинами, через які економічна діяльність в країні знизилася.

Аби краще проілюструвати питому вагу місцевих бюджетів у зведеному бюджеті потрібно поглянути на процентне співвідношення державного і місцевих бюджетів. Дані про це наведено на рисунку 2.1

Рисунок 2.1 – Частка доходів Місцевих та Державного бюджету в доходах Зведеного бюджету за 2017-2021 роки (без врахування міжбюджетних трансфертів)

Переглянувши дані наведені на рисунку 2.1 можна зробити висновок про те, що протягом аналізованого періоду частка місцевих бюджетів в доходах зведеного бюджету є сталою і знаходиться на рівні 22-23 %. Дана тенденція є позитивною, адже в 2015 році частка доходів місцевих бюджетів становила 18% в загальних доходах

тобто за 5 років даний показник зріс на 4-5 %. Це говорить про ефективність реформи децентралізації, яка була запроваджена в Україні з 2015 року, одним з головних завдань якої є збільшення самостійності місцевих бюджетів та зменшення їх залежності від міжбюджетних трансфертів.

Далі розглянемо доходи місцевих бюджетів більш конкретно. Дані про їх структуру за видами надходжень подано в таблиці 2.2

Таблиця 2.2 – Структура доходів місцевих бюджетів України за 2017-2021 рр., млн. грн.

Показник	Рік									
	2017		2018		2019		2020		2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Податкові надходження	201005,1	40,0	232532,9	41,3	270545,8	48,3	285517,5	60,6	346713,2	59,7
Неподаткові надходження	25973,0	5,17	28 033,5	4,98	26 108,4	4,66	21464,4	4,6	27230,4	4,7
Доходи від операцій з капіталом	1873,6	0,37	2 143,5	0,38	2 928,8	0,52	3473,1	0,7	3462,2	0,6
Доходи від міжнародних організацій, донорських установ	23,8	0,00	94,2	0,02	44,3	0,01	146,4	0,03	36,0	0,01
Цільові фонди	619,9	0,12	678,1	0,12	601,9	0,11	649,4	0,14	571,4	0,1
Міжбюджетні і трансферти	272602,9	54,3	298939,7	53,2	260302,0	46,4	160177,1	34,0	202733,3	34,9
Всього доходів	502098,3	100	562421,9	100	560531,2	100	471481,9	100	580746,5	100

На основі даних наведених в таблиці 2.2 можемо зробити висновок, що основними статтями доходів місцевих бюджетів за аналізований період є податкові надходження та міжбюджетні трансферти. Так за п'ять років сума податкових надходжень зросла на 57,9 % – з 201 005,1 млн. грн. в 2017 році до 346 713,2 млн. грн. в 2021 році. Варто зазначити, що зросла і частка податкових надходжень в структурі

доходів – з 40 % до 59,7 % протягом 2017-2021 років. Таке зростання зумовлене змінами в перерозподілі податків між державним та місцевими бюджетами, а також зі збільшенням мінімальної заробітної плати, і відповідно збільшенням надходжень до місцевих бюджетів завдяки податку на доходи фізичних осіб.

Що ж стосується міжбюджетних трансфертів то протяг 2017-2021 років їх сума зменшилася на 25,6 % з 272 602,9 млн. грн. в 2017 році до 202 733,3 млн. грн. в 2021 році. Зменшилася і частка міжбюджетних трансфертів в загальних доходах місцевих бюджетів з 54,3 % до 34,9 %, тобто відбулося зниження даного показника 19,4 %. Це найбільшим чином пов'язано з позитивними ефектами від запровадження реформи децентралізації, такими як, збільшення суми власних надходжень місцевих бюджетів та зменшення їх залежності від коштів з держбюджету.

Також варто відзначити, що протягом аналізованого періоду відбулося зростання доходів від неподаткових надходжень на 1 257,4 млн. грн. та від операцій з капіталом на 1 588,6 млн. грн.. Цільові фонди ж навпаки зменшилися на 7,8 %. Найбільше ж зростання показали доходи від міжнародних організацій та донорських установ так протягом аналізованого періоду вони зросли на 515,1 %. На нашу думку, дане зростання пов'язане із зацікавленістю місцевої влади в залученні даних коштів, а також з наявністю кваліфікованих кадрів для написання грантів та проєктів для залучення коштів від міжнародних організацій та донорських установ.

Як ми вже переконалися, найбільшу частку в доходах місцевих бюджетів займають податкові надходження. Для того аби краще розібратися з їх структурою пропонуємо ознайомитися з даними наведеними в таблиці 2.3.

З наведених даних можна прослідкувати, що найбільшу питому вагу в податкових надходженнях до місцевих бюджетів займають податки на прибуток, податки на доходи та податки на збільшення ринкової вартості. Їх частка протягом п'яти років збільшилася від 58,3 % в 2017 році до 65,9 % в 2021 році в загальній структурі податкових надходжень.

Таблиця 2.3 – Склад та структура податкових надходжень місцевих бюджетів України за період 2017-2021 рр.

Назва статті	Рік									
	2017		2018		2019		2020		2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Податки на доходи, податок на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, в т. ч.:	117138,6	58,3	147460	63,4	175734,8	65,0	187602,7	65,7	228323,0	65,9
– податок з доходів фізичних осіб	110652,7	94,5	138158,8	93,7	165504,4	94,2	177826,0	94,8	212230,3	93,0
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	2471,2	1,2	4821,2	2,1	5278	2,0	4636,9	1,6	8569,1	2,5
Внутрішні податки за товари і послуги	13156	6,6	13797,4	5,9	13718,5	5,1	15554,2	5,4	17849,1	5,1
Місцеві податки і збори, в т.ч.:	52587,1	26,2	61025,7	26,2	73575,6	27,2	75686,3	26,5	89896,6	25,9
– єдиний податок	23388,3	44,5	29564,2	48,5	35270,2	47,9	38031,0	50,2	46282,4	51,5
– податки на власність (майно)	29056,1	55,3	31272	51,2	37993,9	51,6	37433,4	49,5	43242,7	48,1
Інші податки і збори	15652,2	7,8	5428,6	2,3	2238,9	0,8	2090,9	0,7	2075,0	0,6
Разом	201005,1	100	232532,9	100	270545,8	100	285571,5	100	346713,2	100

Основним податком який забезпечує таку значну частку даних надходжень є податок на доходи фізичних осіб. За останні п'ять років його частка в загальних податкових надходженнях становила в середньому 59,89 %. Це говорить про те, що даний податок дійсно є центральним у забезпеченні податкових надходжень місцевих

бюджетів. Також варто зазначити, що за п'ять років зросла і сума надходжень ПДФО на 101 577,6 млн. грн., що відбулося за рахунок поступового зростання рівня заробітної плати в країні.

Наступними за часткою в структурі податкових надходжень до місцевих бюджетів є місцеві податки та збори. Згідно Податкового кодексу України до них відносяться: єдиний податок, податок на майно, туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів. Даних податків та зборів за аналізований період було зібрано на суму 52 587,1 млн. грн. в 2017 році, і на 89 896,6 млн. грн. в 2021 році. Тобто за п'ять років вдалося збільшити суму надходжень від даного виду доходів на 41,5 %, що є позитивною тенденцією, адже місцеві податки та збори є власними доходами місцевих бюджетів і дозволяють зберігати певну незалежність від отримання міжбюджетних трансфертів. Взагалі ж дане зростання зумовлене збільшенням надходжень від податку на майно та єдиного податку, через збільшення суми мінімальної заробітної плати, оскільки сума сплати даних податків залежить від її розміру.

В даних умовах в формуванні дохідної бази місцевих бюджетів важливе місце відведено трансфертам, які є основним методом бюджетного регулювання та інструментом фінансового вирівнювання податкоспроможності територій. Дані про обсяг міжбюджетних трансфертів до місцевих бюджетів наведено в таблиці 2.4.

Проаналізувавши дані наведені в таблиці 2.4 можемо дійти висновку, що після запровадження реформи децентралізації значення міжбюджетних трансфертів для формування дохідної частини місцевих бюджетів поступово зменшується. Так за останні п'ять років частка міжбюджетних трансфертів знизилася з 54,30 % в 2017 році до 34,92 % в 2021 році. Дана тенденція пов'язана з розширенням дохідної бази місцевих бюджетів у частині податкових надходжень, а також збільшенням доходів від інших видів надходжень відмінних від міжбюджетних трансфертів.

Таблиця 2.4 – Обсяг, склад та структура надходжень офіційних трансфертів до місцевих бюджетів України в 2017-2021 роках

Назва статті	Рік				
	2017	2018	2019	2020	2021
Доходи бюджету	502 098,3	562 421,9	560 531,2	471 481,9	580 746,5
Офіційні трансферти, в тому числі:	272 626,70	299 033,90	260 346,30	160 323,5	202 769,3
– дотації	21 998,5	25 166	25 857,5	21 617,4	22 793,9
– субвенції	250 604,40	273773,7	234 444,50	138 559,6	179 939,4
– кошти, що надійшли від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	23,8	94,2	44,3	146,4	36,0
Питома вага офіційних трансфертів у доходах бюджету, %	54,30%	53,17%	46,45%	34,00%	34,92%

Основними трансфертами, які надходять до місцевих бюджетів є субвенції, які призначені для конкретно визначених цілей (освітня субвенція, медична субвенція, субвенція на здійснення програм соціального захисту тощо). Що стосується обсягу субвенцій то протягом аналізованого періоду даний вид надходжень до місцевих бюджетів значно знизився з 250 604,4 млн. грн. в 2017 році до 179 939,4 млн. грн. в 2021 році. Дана тенденція пов'язана з тим, що в 2020 році відбулося зменшення суми медичної субвенції, яка надавалася місцевим бюджетам, оскільки починаючи з квітня 2020 року всі заклади охорони здоров'я почали фінансуватися з Національної служби здоров'я України.

Доволі вагоме значення в умовах розбалансованої економіки та постійного пошуку додаткових джерел наповнення місцевих бюджетів, відіграють неподаткові

надходження. Дані про їх обсяг та структуру в 2017-2021 роках наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Обсяг та структура неподаткових надходжень місцевих бюджетів України за період 2017-2021 рр.

Назва статті	Рік									
	2017		2018		2019		2020		2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	2340,9	9,01	1860,2	6,64	1630,7	6,25	1578,9	7,4	1678,4	6,2
Інші неподаткові надходження	2697,7	10,39	2398,9	8,56	2354,3	9,02	2557,9	11,9	1811,6	6,7
Адміністративні збори й платежі, надходження від некомерційного та побічного продажу	3980,8	15,33	4588,8	16,37	4642,1	17,78	4117,2	19,2	4803,4	17,6
Власні надходження бюджетних установ	16953,6	65,27	19185,6	68,44	17481,3	66,96	13210,4	61,5	18936,9	69,5
Разом	25973	100	28033,5	100	26108,4	100	21464,4	100	27230,4	100

Детальна динаміка мобілізації неподаткових надходжень у розрізі місцевих бюджетів, яка наведена в таблиці, вказує на те, що найбільшу частку в них займають власні надходження бюджетних установ. Так протягом аналізованого періоду частка даного виду неподаткових надходжень в загальній їх структурі коливалася від 65,27 % в 2017 році до 69,5 % в 2021 році. Що ж стосується обсягу власних надходжень бюджетних установ то протягом 2017-2021 років він показував зростаючу динаміку збільшившись з 16 953,6 млн. грн. до 18 936,9 млн. грн. відповідно. Це пов'язано з

збільшенням плати за послуги, які надають бюджетні установи, а також з збільшенням орендної плати за використання майна, що є у власності бюджетних установ.

Наступним видом неподаткових надходжень, який ми аналізуємо є доходи від власності та підприємницької діяльності. Даний вид надходжень показав негативну динаміку зменшившись на 662,5 млн. грн., або ж на 28.3 %. Дане зменшення показника протягом аналізованого періоду пов'язане зі зменшенням тимчасових резервів вільних коштів, які місцева влада могла покласти на депозитні рахунки в банках. Взагалі ж загальна частка доходів від власності та підприємницької діяльності коливалася від 6,2 % в 2021 році до 9,01 в 2017 році в структурі неподаткових надходжень.

Що ж стосується інших статей неподаткових надходжень до місцевих бюджетів то адміністративні збори і платежі, надходження від некомерційного та побічного продажу збільшилися на 822,6 млн. грн., а інші неподаткові платежі навпаки – зменшилися на 886,1 млн. грн.. Тобто можемо вважати, що дані показники не надто впливали на збільшення або зменшення неподаткових доходів місцевих бюджетів, адже їх різниця протягом аналізованого періоду майже взаємо виключається.

Таким чином, після проведеного дослідження можна зробити певні висновки про те що, на даний момент доходи місцевих бюджетів показують зростаючу динаміку, збільшившись за аналізований період на 148 517,8 млн. грн.. На нашу думку, цього вдалося досягти за рахунок децентралізації державних фінансів, розширення дохідної бази місцевих бюджетів, та збільшення відрахувань від загальнодержавних податків та зборів. Також, варто зазначити, що структура доходів місцевих бюджетів на даному етапі їх розвитку є досить різноманітна. Основну частину ж доходів бюджети отримують завдяки податковим надходженням, а також за рахунок трансфертів з державного бюджету

2.2 Аналіз видаткової частини місцевих бюджетів

Видатки місцевого бюджету особливо тісно пов'язані з інтересами всіх верств населення та мають значний вплив на соціальний, культурний, економічний розвиток конкретних територій та країни в цілому. При задоволенні соціальних потреб мешканців конкретної території за рахунок коштів місцевого бюджету є можливість більш повно врахувати їх інтереси, оскільки саме влада на місцях володіє максимально можливим спектром інформації про потреби та вподобання власних громадян і здатна створювати необхідні умови для надання тих товарів і послуг, в яких найбільше відчують потребу жителі певної території.

Слід зазначити, що місцеві бюджети мають насамперед соціальний характер, оскільки значна частина соціальних виплат передається на місцевий рівень з метою забезпечення їх найбільш ефективного використання відповідно до принципу субсидіарності. Надзвичайно важливим є забезпечення функціонування соціальної інфраструктури з метою надання соціальних послуг, гарантування соціально-економічних та соціально-культурних прав громадян. Тому досить велика частина бюджетних видатків органів місцевого самоврядування спрямовується на цей напрямок.

В даному розділі ми визначимо, як змінювався обсяг державних та місцевих видатків в 2017-2021 роках та розрахуємо їх частку в видатках зведеного бюджету. А також проведемо аналіз видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією, та визначимо основні тенденції їх змін [19-21].

Спочатку пропонуємо розглянути видатки місцевих бюджетів в контексті видатків Державного та Зведеного бюджетів, визначити їх суму, та частку місцевих бюджетів в їх структурі.

Дані про видатки зведеного, державного та місцевих бюджетів наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Видатки зведеного, державного та місцевих бюджетів України за 2017-2021 роки, млн. грн. (без врахування міжбюджетних трансфертів)

Показник	Рік				
	2017	2018	2019	2020	2021
Видатки зведеного бюджету	1 056 973,1	1 250 189,5	1 372 350,6	1 595 395,9	1 845 367,4
Видатки державного бюджету	566 850,1	686 912,1	814 820,1	1 127 944,2	1 288 473,1
Видатки місцевих бюджетів	490 123,0	563 277,4	557 530,5	467 451,6	556 894,3

Проаналізувавши дані наведені в таблиці 2.6 можемо зробити висновок, що видатки Державного та Зведеного бюджету, як і доходи показали зростаючу динаміку за 5 років збільшившись на 721 623 млн. грн. та 788 394,3 млн. грн. відповідно. З видатками ж місцевих бюджетів ситуація інша, так в 2017-2018 роках сума видатків збільшилася на 13%, потім за наступні два роки знизилася на 17 %, а в 2021 році знову збільшилася на 16,1 %. Така нерівномірність динаміки даного показника може бути пов'язана зі значною кількістю факторів, серед яких основними є: зміна перерозподілу видатків бюджету (заклади охорони здоров'я від 2020 року фінансуються з державного бюджету); підвищення низки соціальних стандартів в країні (мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, різні види соціальних допомог); також не варто забувати і про інфляційні процеси, які спостерігалися в країні протягом останніх п'яти років, та значно знецінили національну валюту.

За допомогою рисунка 2.2 ми можемо проаналізувати питому вагу видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, розглянути процентне співвідношення видатків державного і місцевих бюджетів.

Рисунок 2.2 – Частка видатків Місцевих та Державного бюджетів в сукупних видатках Зведеного бюджету

Аналізуючи дані наведені на рисунку 2.2, можемо дійти висновку, що дедалі менше соціальних видатків перекладається з державного на місцеві бюджети. Так, загальний обсяг видатків місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України впродовж 2017-2021 років демонструє тенденцію до зменшення з 46,37 % в 2017 році до 30,18 % в 2021 році. Таке різке зменшення даного показника вказує на те, що держава поступово забирає в місцевої влади можливість розпоряджатися власними доходами, та все більше здійснює перерозподіл ресурсів через Державний бюджет. Дана тенденція є негативною, оскільки йде наперекір реформі децентралізації, та зменшує фінансову самостійність об'єктів місцевого самоврядування.

З метою збереження фінансової стабільності регіонів та досягнення їх соціально-економічного розвитку необхідною умовою є спрямування бюджетних ресурсів на пріоритетні завдання, а саме: розвиток інноваційних технологій, підтримка людського капіталу, впровадження нових методів управління, покращення інфраструктури та підвищення соціальних стандартів життя громадян.

Для ознайомлення з поточними напрямками використання бюджетних коштів пропонуємо ознайомитися з функціональною класифікацією видатків місцевих бюджетів, поданою в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Видатки місцевих бюджетів України за 2017-2021 роки (за функціональною класифікацією)

Стаття	Рік									
	2017		2018		2019		2020		2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Загальнодержавне управління	23802,4	4,80	28591,9	5,01	34914,8	6,17	40969,4	8,76	45963,3	8,25
Оборона (цивільна)	14,2	0,00	-	-	-	-	-	-	-	-
Громадський порядок, безпека та судова влада	634,8	0,13	1149,6	0,20	1304,6	0,23	1833,8	0,39	1739,7	0,31
Економічна діяльність	55883,2	11,26	77160,5	13,52	81854,2	14,46	93926,6	20,09	112360,1	20,18
Охорона навколишнього природного середовища	2609,4	0,53	3000,9	0,53	3413,5	0,60	2419,8	0,52	2420,4	0,43
Житлово-комунальне господарство	27170,5	5,48	30048,6	5,27	34382	6,07	32125,9	6,87	56771,5	10,19
Охорона здоров'я	85663	17,27	93233,9	16,34	89818	15,86	50866	10,88	33105,2	5,94
Духовний та фізичний розвиток	16444,2	3,31	18886	3,31	21583,2	3,81	21884,5	4,68	27388	4,92
Освіта	136618,5	27,54	165708	29,04	187102,1	33,04	199425,9	42,66	249078,3	44,73
Соціальний захист та соціальне забезпечення	141282,8	28,48	145498	25,50	103158,1	18,22	23999,6	5,13	28067,8	5,04
Разом видатків	490123	98,80	563277,4	98,72	557530,5	98,46	467451,6	97,77	556894,3	97,79

Продовження таблиці 2.7

Стаття	Рік									
	2017		2018		2019		2020		2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Міжбюджетні трансферти	5967,7	1,20	7306,3	1,28	8725	1,54	10658	2,23	12576,1	2,21
Всього видатків	496090,7	100	570583,7	100	566255,5	100	478109,6	100	569470,4	100

Опрацювавши дані наведені в таблиці 2.7 можемо стверджувати, що переважна більшість видатків місцевих бюджетів спрямована на виконання соціальних програм. Так, соціальні видатки, тобто видатки на духовний та фізичний розвиток, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, протягом 2017-2021 років становили від 60,63 % до 76,6 % в загальній структурі видатків. На даний час соціальна політика держави має надзвичайно велике значення, враховуючи низький рівень доходів громадян, постійне збільшення цін, в тому числі на товари першої необхідності, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги.

В розрізі функціональної класифікації видатків найбільший обсяг коштів було спрямовано на фінансування освіти (від 136 618,5 млн. грн. в 2017 році до 249 078,3 млн. грн. в 2021 році), що становить 27,54-44,73 % від загальної суми видатків, використаних з місцевих бюджетів.

Найменший же обсяг видатків (за винятком видатків на цивільну оборону, які фінансувалися з місцевих бюджетів лише один рік і на дуже незначну суму) було спрямовано на громадський порядок, безпеку та судову владу в розмірі від 634,8 млн. грн. до 1 739,7 млн. грн., що пов'язано з незначною кількістю структур, які фінансуються за рахунок цих видатків, адже забезпечення правопорядку в країні (тобто фінансування поліції) є виключно державною функцією.

В загальному ж, варто зазначити що протягом останніх п'яти років загальна структура видатків місцевих бюджетів дещо змінилася. Так, протягом аналізованого

періоду зменшилося фінансування основних видатків соціального спрямування: видатки на охорону здоров'я зменшилися на 61,4 %, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зменшилися ще більше на 80,1 %. Дане зменшення пов'язане з збільшенням фінансування даних видатків з державного бюджету, та створенням певних програм розвитку ОТГ, які фінансуються в обхід місцевих бюджетів. Суми ж решти видатків з місцевих бюджетів, протягом аналізованого періоду зростали.

Таким чином, склад та порядок здійснення видатків відіграє важливу роль у формуванні самостійних місцевих бюджетів. Видаткова частина даних бюджетів відображає, основні зміни, які відбуваються з економічною та соціальною сферою в країні, оскільки видатки місцевих бюджетів на пряму пов'язані з інтересами значної кількості прошарків населення і суттєво впливають на загальну соціальну ситуацію в країні, і, перш за все, на рівень добробуту населення, освіти, надання медичних послуг, а також послуг у сфері культури, спорту, соціального захисту у разі настання непередбачуваних обставин.

2.3 Порівняльна характеристика планових та фактичних показників доходів та видатків місцевих бюджетів в 2021-2022 роках

Після запровадження реформи децентралізації в 2015 році, перед органами місцевої влади постало багато завдань пов'язаних зі збільшенням власної самостійності та незалежності від державного фінансування. І протягом 2015-2019 років вони успішно з цим справлялися. Доходи місцевих бюджетів зростали, дохідна база розширювалася за рахунок віднесення нових податків до дохідної частини місцевих бюджетів. Проте спочатку епідемія COVID-19, а потім і повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України змусили місцеву владу шукати

нові можливості для задоволення потреб населення територіальних громад, та ще раз підкреслили важливість реформи децентралізації місцевих фінансів, у сфері збільшення їх самостійності.

В даному підрозділі ми розберемося, як повномасштабне вторгнення вплинуло на виконання дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів, а також дізнаємося як змінювалися помісячні надходження та витрати місцевих бюджетів протягом 2019-2022 років.

Для початку розберемося, які відмінності є між плановими та фактичними показниками доходів місцевих бюджетів за 2021-2022 роки. Дані для аналізу наведені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Планові та фактичні доходи місцевих бюджетів України за 9 місяців 2021-2022 років, млн. грн.

Показник	Рік					
	9 місяців 2021			9 місяців 2022		
	Річний план, млн. грн.	Виконано за період, млн. грн.	% виконання	Річний план, млн. грн.	Виконано за період, млн. грн.	% виконання
Податкові надходження	321454,1	244419,9	76,03	379246,7	275439,7	72,62
Неподаткові надходження	22939,3	17955,0	78,27	23547,0	14177,5	60,20
Доходи від операцій з капіталом	4453,6	2217,4	49,78	4590,0	1458,3	31,77
Доходи від міжнародних організацій, донорських установ	38,1	29,9	78,59	71,6	176,7	246,73
Цільові фонди	695,2	376,0	54,09	947,9	294,2	31,04
Міжбюджетні трансферти	173812,6	120872,7	69,54	175268,0	102363,9	58,40
Всього доходів	523393,1	385871,2	73,72	583671,5	393910,6	67,48

Проаналізувавши дані наведені в таблиці 2.8, можемо зробити висновок, що повномасштабне вторгнення значною мірою вплинуло на дохідну частину місцевих бюджетів. Так, протягом 9 місяців 2022 року відсоток виконання місцевих бюджетів за доходами знизився на 6,24 % у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Проте в фактичному вираженні навпаки спостерігається збільшення доходів на 8 039,4 млн.

грн.. Сталося це за рахунок збільшення податкових надходжень з 244 419,9 млн. грн. в 2021 році до 275 439,7 млн. грн. в 2022, а також через збільшення залучених коштів від міжнародних організацій – 29,9 млн. грн в 2021 році проти 176,7 млн. грн. в 2022. Збільшення даних показників пов’язане з надходженням на рахунки місцевих бюджетів ПДФО з виплат військовослужбовцям, які наразі становлять значну частину зайнятого населення країни, а також завдяки залученню коштів державою від міжнародних установ, частина з яких передається і до місцевих бюджетів.

В загальному, можна сказати, що майже по всім видам надходжень, виконання річного плану в 2022 році відстає від 2021 року, проте за рахунок збільшення фактичного розміру тих надходжень, які ми розглянули вище, дане відставання не є критичним.

Далі, за допомогою рисунка 2.3, розглянемо помісячну динаміку надходжень доходів на рахунки місцевих бюджетів за 2019-2022 роки, та визначимо основні залежності між даними показниками.

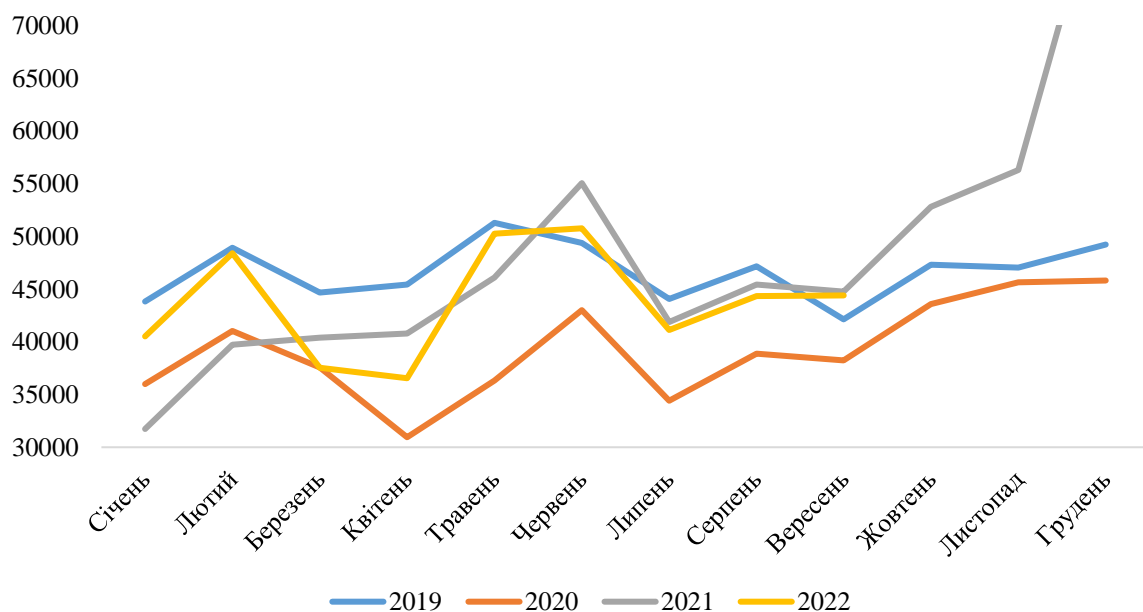

Рисунок 2.3 – Помісячна динаміка доходів місцевих бюджетів за 2019-2022 роки

Здійснивши аналіз графіка наведеного на рисунку 2.3, можемо сказати, що при порівнянні з відповідними періодами минулих років спостерігається значне падіння надходжень в березні квітні 2022 року та поступове відновлення темпів зростання починаючи з травня. Також варто зазначити, що пандемія 2020 року, значно сильніше вплинула на доходи місцевих бюджетів, адже графік 2020 року повністю знаходиться нижче графіка 2022 року. Даного ефекту вдалося досягти, на наш погляд, за рахунок грантової допомоги місцевим бюджетам від міжнародних установ, а також швидшими темпами відновлення ділової активності в країні у порівнянні з періодом локдауну.

Наступними пропонуємо розглянути показники планових та фактичних витрат коштів з місцевих бюджетів за 9 місяців 2021-2022 років. Відповідні дані наведені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Планові та фактичні видатки місцевих бюджетів за 9 місяців 2021-2022 років (за функціональною класифікацією), млн. грн.

Стаття	Рік					
	9 місяців 2021			9 місяців 2022		
	Річний план, млн. грн.	Виконано за період, млн. грн.	% виконання	Річний план, млн. грн.	Виконано за період, млн. грн.	% виконання
Загальнодержавне управління	48286,6	32055,5	66,38	58718,0	31053,9	52,88
Громадський порядок, безпека та судова влада	1802,2	1108,1	61,48	9202,9	4852,1	52,72
Економічна діяльність	120191,2	55087,5	45,83	104349,9	30185,7	28,92
Охорона навколишнього природного середовища	3265,9	1082,0	33,13	2358,9	226,9	9,61
Житлово-комунальне господарство	33520,7	19658,3	58,64	46415,1	23336,7	50,27
Охорона здоров'я	30471,5	18230,0	59,82	34694,2	17002,7	49,00
Духовний та фізичний розвиток	27314,0	18128,4	66,37	28479,5	15282,3	53,66
Освіта	255691,4	170116,1	66,53	267039,0	159350,1	59,67
Соціальний захист та соціальне забезпечення	28847,3	18602,1	64,48	33987,9	18632,0	54,81
Міжбюджетні трансферти	12367,9	9382,7	75,86	15915,5	5626,8	35,35
Всього видатків	561759,4	343451,2	61,13	601161,3	305549,6	50,82

Здійснивши аналіз даних наведених в таблиці 2.9, ми можемо дійти висновку, що вплив повномасштабного вторгнення на видаткову частина місцевих бюджетів також є значним, як і в дохідній частині. Так протягом аналізованого періоду частка виконання видаткових повноважень зменшилася на 10,31% з 61,13 % в 2021 році до 50,82 % в 2022. На зменшення виконання видаткової частини бюджетів значним чином вплинуло зменшення фінансування економічної діяльності, так за 9 місяців 2021 року на фінансування даного виду видатків було витрачено 55 087,5 млн. грн., а за аналогічний період 2022 року лише 30 185,7 млн. грн.. Також в 2022 році були скорочені видатки на духовний та фізичний розвиток, освіту, охорону здоров'я та на виплати міжбюджетних трансфертів до державного бюджету.

Як висновок до проведеного аналізу, можемо сказати, що повномасштабна агресія російської федерації проти України значно вплинули не лише на Державний, а й на місцеві бюджети. Скорочення надходжень від основних джерел надходжень потягло за собою і зменшення фінансування основних соціальних видатків, а це значно вплинуло на добробут населення, що проживають на територіях об'єднаних територіальних громад. Дана ситуація показує слабкі місця в формуванні дохідної бази місцевих бюджетів, рекомендації по вирішенню цих проблем, ми наведемо в наступному підрозділі.

2.4. Шляхи вдосконалення механізмів формування доходів місцевих бюджетів

З децентралізацією та збільшенням автономії місцевих бюджетів, місцеві органи влади несуть все більшу відповідальність за власні фінансові показники. На законодавчому рівні відсутні методики аналізу фінансового стану місцевих бюджетів, що унеможливорює оцінку ефективності бюджетної політики на місцевому рівні.

Такий орієнтир може забезпечити система комплексного аналізу фінансової стійкості, яка надає інформацію про ефективність місцевого самоврядування, рівень фінансової незалежності від органів державної влади та достатність ресурсів для виконання покладених на них функцій і зобов'язань.

Аналіз виконання бюджетів дає можливість оцінити якість управління місцевими фінансами, що є важливим для забезпечення сталого фінансового стану місцевих бюджетів. Ця потреба підтверджується міжнародним досвідом, оскільки результати такого аналізу використовуються парламентом, громадськістю, урядом (президентом, бюджетними чи плановими органами) або програмним менеджментом для вироблення рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування.

В економічній літературі використовується велика кількість показників, які дублюють один одного, що ускладнює аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів. На нашу думку, найбільш комплексною та всеохоплюючою є методика, запропонована професором Л.А. Костирко, яка передбачає розрахунок інтегрального показника з урахуванням сукупного впливу інтегральних оцінок окремих блоків аналізу: балансу, фінансової незалежності, бюджетної ефективності (таблиця 2.10).

Таблиця 2.10 – Система показників комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів [13]

Блок аналізу	Значущість групи	Ключові показники	Алгоритм розрахунку показника	Рекомендоване значення	Значущість показника
Аналіз збалансованості місцевих бюджетів	0,37	Коефіцієнт бюджетного покриття	$K_{\text{бп}} = \text{БД} / \text{БВ}$	↑	0,31
		Коефіцієнт стійкості бюджету	$K_{\text{с}} = \text{МТ} / \text{БД}$	< 0,30	0,23
		Коефіцієнт загальної податкової стійкості	$K_{\text{зпс}} = \text{ПД} / \text{БВ}$	≥ 0,2-0,5	0,21

Продовження таблиці 2.10

Блок аналізу	Значущість групи	Ключові показники	Алгоритм розрахунку показника	Рекомендоване значення	Значущість показника
Аналіз збалансованості місцевих бюджетів	0,37	Коефіцієнт покриття видатків міжбюджетними трансфертами	$K_{пвт} = \text{МТ} / \text{БВ}$	$< 0,30$	0,25
Аналіз фінансової самостійності місцевих бюджетів	0,33	Коефіцієнт бюджетної залежності	$K_3 = \text{МТ} / (\text{БД} + \text{МТ})$	$\leq 0,10$	0,3
		Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	$K_{дв} = \text{МТ}_д / \text{МТ}$	$< 0,60$	0,24
		Коефіцієнт податкової самостійності	$K_{пс} = \text{ПД} / \text{БД}$	$\geq 0,30$	0,25
		Коефіцієнт стійкості доходної бази	$K_{сд} = (\text{ПД} + \text{НД}) / \text{БД}$	$\geq 0,60$	0,21
Аналіз ефективності місцевих бюджетів	0,3	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету	$K_{бд} = (\text{БД} - \text{БВ}) / \text{БВ}$	≤ 0	0,29
		Коефіцієнт бюджетної результативності	$K_{бр} = \text{БД} / \text{Ч}$	\uparrow	0,22
		Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	$K_{бз} = \text{БВ} / \text{Ч}$	\uparrow	0,22
		Показники стабільності доходної частини бюджету	$K_{сд} = \text{ПД} / \text{МТ}$	$\geq 1,0$	0,27
Примітки: БД - бюджетні доходи; БВ - бюджетні видатки; МТ - міжбюджетні трансферти з державного бюджету; ПД - податкові доходи; МТд - сума дотацій вирівнювання; НД - неподаткові доходи; Ч - середня чисельність населення за рік					

Кожен блок аналізу складається з системи показників для дослідження та аналізу ключових складових фінансової стійкості місцевого бюджету. Пропонується розробити індикатори щодо необхідності об'єктивної оцінки фінансової стійкості досліджуваного місцевого бюджету на основі факторів, пов'язаних зі спроможністю бюджету покривати видатки відносно різних статей доходів, ступенем фінансової

незалежності від державного бюджету та ефективністю фінансової діяльності суб'єктів місцевого самоврядування.

Інтегральний показник фінансової стійкості місцевого бюджету розраховується як сума агрегованих показників, нормованих за аналітичними блоками з урахуванням вагових коефіцієнтів окремих блоків за формулою 2.1.

$$ІП_{фс} = УСП_{фз} * \alpha_{фз} + УСП_{фсам} * \alpha_{фсам} + УСП_{еб} * \alpha_{еб} \quad (2.1)$$

де $ІП_{фс}$ – інтегральний показник фінансової стійкості місцевого бюджету;
 $УСП_{фз}$ – укрупнений стандартизований показник за блоком фінансової збалансованості;

$УСП_{фсам}$ – укрупнений стандартизований показник за блоком фінансової самостійності;

$УСП_{еб}$ – укрупнений стандартизований показник за блоком ефективності місцевих бюджетів;

$\alpha_{фз}$, $\alpha_{фсам}$, $\alpha_{еб}$ – вага укрупненого стандартизованого показника за блоком фінансової збалансованості, фінансової самостійності та ефективності бюджету відповідно.

Стандартизація показників місцевих бюджетів базується на індивідуальних бюджетних коефіцієнтах, розрахованих на основі середньо українських даних. Важливість (вагомість) бюджетних коефіцієнтів у групі та у сукупності груп визначається методом експертних оцінок.

Використаємо дану методологію розрахунку інтегрального показника для визначення фінансової стійкості місцевих бюджетів України в 2020-2022 роках. Для більш точних розрахунків використаємо дані за 9 місяців кожного з періодів, оскільки статистика Міністерства Фінансів України для 2022 року існує лише для цього

проміжку часу. Вихідні дані для проведення комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів наведено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Вихідні дані для проведення аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів України за 9 місяців 2020-2022 років

Показники	Роки, млн. грн.		
	9 місяців 2020	9 місяців 2021	9 місяців 2022
Бюджетні доходи	336 425,90	385 871,20	393 910,60
Бюджетні видатки	313 547,10	343 451,20	305 549,60
Міжбюджетні трансферти	116 623,50	120 872,70	102 363,90
Податкові доходи	203 446,90	244 419,90	275 439,70
Сума дотацій вирівнювання	9 961,70	11 777,20	12 222,90
Неподаткові доходи	13 686,20	17 955,00	14 177,50
Середня чисельність населення за рік, млн. осіб	41,8	41,45	34,5

Результати комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів України за 9 місяців 2020-2022 років наведено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 – Результати комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів України за 9 місяців 2020-2022 років.

Блок аналізу	Значущість групи	Ключові показники	Значущість показника	9 місяців 2020	9 місяців 2021	9 місяців 2022
Аналіз збалансованості місцевих бюджетів	0,37	Коефіцієнт бюджетного покриття	0,31	1,073	1,124	1,289
		Коефіцієнт стійкості бюджету	0,23	0,347	0,313	0,260
		Коефіцієнт загальної податкової стійкості	0,21	0,649	0,712	0,901
		Коефіцієнт покриття видатків міжбюджетними трансфертами	0,25	0,372	0,352	0,335
		Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСПфз	0,642	0,658	0,732	

Продовження таблиці 2.12

Блок аналізу	Значущість групи	Ключові показники	Значущість показника	9 місяців 2020	9 місяців 2021	9 місяців 2022
Аналіз фінансової самостійності місцевих бюджетів	0,33	Коефіцієнт бюджетної залежності	0,3	0,257	0,239	0,206
		Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	0,24	0,085	0,097	0,119
		Коефіцієнт податкової самостійності	0,25	0,605	0,633	0,699
		Коефіцієнт стійкості доходної бази	0,21	0,645	0,680	0,735
		Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСП_{фсам}		0,384	0,396	0,420
Аналіз ефективності місцевих бюджетів	0,3	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету	0,29	0,073	0,124	0,289
		Коефіцієнт бюджетної результативності	0,22	8,048	9,309	11,418
		Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	0,22	7,501	8,286	8,857
		Показники стабільності доходної частини бюджету	0,27	1,744	2,022	2,691
		Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСП_{еб}		3,913	4,453	5,271
Інтегральний показник фінансової стійкості місцевих бюджетів ІП_{фс}				1,538	1,710	1,991

Динаміку отриманих значень інтегрального показника фінансової стійкості (ІП_{фс}) місцевих бюджетів України наведено на рисунку 2.4.

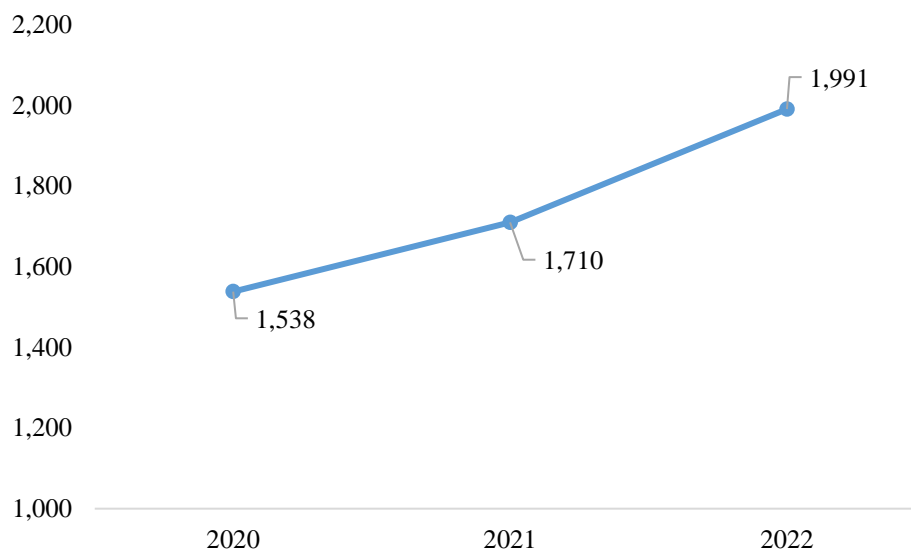

Рисунок 2.4 – Динаміка розрахованого інтегрального показника фінансової стійкості місцевих бюджетів України за 9 місяців 2020-2022 років

Опрацювавши дані розрахунків інтегрального показника фінансової стійкості місцевих бюджетів України, можемо дійти висновку, що ні епідемії COVID-19, ні повномасштабному вторгненню росії на територію України не вдалося похитнути стійкість місцевих бюджетів. Адже протягом аналізованого періоду інтегральний показник зріс на 0,453 пункти з 1,538 в 2020 до 1,991 в 2022 році. Звичайна дана методологія розрахунку не враховує інфляційні процеси в країні, та ряд інших важливих показників, проте, в загальному, ми можемо сказати, що реформа децентралізації місцевих бюджетів запущена в 2015 році повністю себе виправдала, і дозволяє бюджетам залишатися фінансово стійкими в непростих умовах сучасності.

Як ми вже зазначили, реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації місцевої влади в Україні дала поштовх до зміцнення фінансової спроможності територіальних громад. Органи місцевого самоврядування отримали додаткові джерела наповнення дохідної частини та функціональні повноваження щодо управління ними. У 2015 році сформовано нові умови ресурсного забезпечення місцевих бюджетів, які поряд зі зміцненням сильних позицій та можливостей

розвитку створили й відповідні загрози. Отже, набуває актуальності аналіз ресурсного забезпечення місцевих бюджетів в умовах децентралізації влади – виявлення його сильних і слабких сторін, загроз, можливостей для подальшого їх балансування.

З цією метою ми пропонуємо використати SWOT-аналіз для виявлення сильних та слабких сторін сучасного стану формування дохідної частини місцевих бюджетів.

SWOT-аналіз – метод стратегічного планування, що полягає у виявленні чинників внутрішнього і зовнішнього середовища організації і розділенні їх на чотири категорії: сильні сторони (strengths), слабкі сторони (weaknesses), можливості (opportunities), загрози (threats). SWOT-аналіз є одним із перших етапів планування і допомагає зосередитися на ключових аспектах процесу. Він виявляє сильні і слабкі сторони, можливості і загрози. Сильні і слабкі сторони є внутрішніми факторами, можливості та загрози – зовнішніми. SWOT-аналіз надає суб'єктам ухвалення управлінських рішень комплексне уявлення про варіанти комбінації внутрішніх сильних сторін із зовнішніми можливостями.

Основна мета SWOT-аналізу ресурсного забезпечення місцевих бюджетів України в умовах децентралізації влади – підвищення рівня ресурсного забезпечення місцевих бюджетів шляхом розширення методів залучення фінансових ресурсів за рахунок використання отриманих органами місцевого самоврядування в процесі децентралізації можливостей у сфері формування, розподілу та застосування публічних фінансових ресурсів, у тому числі в довгостроковій перспективі.

Результати здійсненого SWOT-аналізу представлені в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Результати SWOT-аналізу дохідної частини місцевих бюджетів

<i>Сильні сторони (S)</i>	<i>Слабкі сторони (W)</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Реформування місцевої влади на засадах децентралізації влади; 2. Розширення дохідних джерел місцевих бюджетів після запровадження реформи децентралізації; 3. Лібералізація системи здійснення місцевих запозичень; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високі тарифи на комунальні послуги, одні з найвищих в Європі, які сильно збільшують видаткову частину бюджету на покриття комунальних послуг; 2. Дефіцит робочої сили за окремими робітничими професіями. Трудова міграція за кордон;

Продовження таблиці 2.13

<i>Сильні сторони (S)</i>	<i>Слабкі сторони (W)</i>
<p>4. Наявність державного фонду регіонального розвитку та субвенції на соціально-економічний розвиток території;</p> <p>5. Удосконалення бюджетного та податкового законодавства в частині децентралізації міжбюджетних відносин</p>	<p>3. Низька зацікавленість працівників органів місцевого самоврядування в запозиченні місцевого досвіду, в тому числі закордонного;</p> <p>4. Відсутність системи зовнішнього оцінювання діяльності органів місцевого самоврядування щодо ресурсного забезпечення місцевих бюджетів.</p> <p>5. Відсутність єдиної системи індикаторів для порівняння ресурсного забезпечення бюджетів.</p>
<i>Можливості (O)</i>	<i>Загрози (T)</i>
<p>1. Діючі угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з Євросоюзом;</p> <p>2. Доступність зовнішнього фінансування міжнародними та державними донорами;</p> <p>3. Продовження запровадження реформи децентралізації;</p> <p>4. Міжмуніципальне партнерство між громадами;</p> <p>5. Залучення висококваліфікованих працівників у сфері управління місцевими фінансами.</p>	<p>1. Через геополітичну ситуацію відбувся значний відплив інвестиційного капіталу;</p> <p>2. Зниження престижу служби в органах місцевого самоврядування;</p> <p>3. Зниження ефективності діяльності органів місцевого самоврядування;</p> <p>4. Можливий спад реформаторського потенціалу через відсутність суттєвих та показових для населення результатів.</p>

Результати SWOT-аналізу засвідчили наявність широкого спектру можливостей, які можуть бути використані органами самоврядування для подолання загроз, пов'язаних із послабленням ресурсного забезпечення місцевих бюджетів.

Для того аби вирішити дані проблеми, ми пропонуємо наступні шляхи покращення механізмів формування місцевих бюджетів України [5]:

1) забезпечення бюджетної автономії та фінансової самостійності шляхом самостійного формування місцевої фінансової бази, надання права органам місцевого самоврядування регулювати ставки місцевих податків і зборів, систематизувати видаткові повноваження;

2) установити дострокові нормативи відрахувань від регулюючих податків для всіх регіонів, які створили б стабільні надходження в місцеві бюджети;

3) розширити перелік неподаткових платежів, які запроваджуються за рішенням місцевих рад, і надати право органам місцевого самоврядування регулювати їх розміри та встановлювати порядок їх сплати;

4) удосконалити практику сплати податку на нерухомість, який є потенційним джерелом диверсифікації доходів місцевих бюджетів в Україні;

5) підвищити роль органів місцевого самоврядування та податкової служби у легалізації доходів місцевих підприємців з метою наповнення доходної частини місцевих бюджетів податковими надходженнями;

6) необхідно розвивати культуру фінансової незалежності місцевих органів влади;

7) потрібно підвищити результативність управління об'єктами власності що перебувають у підпорядкуванні органів місцевого самоврядування, та забезпечити на цій основі зростання доходів від власності та підприємницької діяльності, проводити пошук нових напрямків залучення власних доходів.

Отже, лише шляхом зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування і надання їм широких повноважень можна досягти реальної бюджетної самостійності та фінансової децентралізації.

ВИСНОВОК

Важливу роль у соціально-економічному розвитку регіонів відіграють доходи та видатки місцевих бюджетів. Їм, як основній фінансовій базі органів місцевого самоврядування, належить особливе місце в бюджетній системі нашої держави. Це пов'язано з підвищенням ролі місцевих органів влади, розширенням виконуваних ними функцій і відбивається на різноманітних фінансових відносинах з бізнесовими структурами, бюджетними організаціями та населенням.

У ході дипломної роботи одним із завдань було дослідження сутності місцевих бюджетів. У ході цього дослідження, методом синтезу та спостереження нам вдалося синтезувати загальне визначення поняття «місцевий бюджет». На нашу думку, місцеві бюджети – це сукупність економічних відносин між територіальною громадою, з одного боку, державою, юридичними особами, фізичними особами та іншими бюджетами, з іншого боку, з приводу розподілу та перерозподілу та використання централізованих грошових коштів, що акумулюються у розпорядженні органів місцевої влади, для фінансового забезпечення задач та функцій, поставлених перед органами місцевого самоврядування.

У роботі подано класифікацію доходів місцевих бюджетів за джерелами надходження коштів. Нами було визначено, що за даною класифікацією доходи поділяються на:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти.

В свою чергу видатки місцевих бюджетів класифікуються за наступними ознаками:

- за роллю у відтворюючому процесі;
- за соціально-економічним змістом;
- за розділами відповідно до Бюджетної класифікації.

Нами була більш детально розглянута Бюджетна класифікація видатків, яка включає в себе видатки за функціональною, економічною, відомчою та програмно-цільовою класифікацією.

Аналіз доходів місцевих бюджетів за 2017-2022 роки дає підстави визнати, що незважаючи на всі проблеми пов'язані з локдауном та війною, утвердження реформи децентралізації є певним проривом у місцевому самоврядуванні України, оскільки місцеві бюджети підвищили дохідну базу, покращили видаткову частину, що створило умови для набуття певної фінансової самостійності органами місцевого самоврядування та розвитку кожної територіальної громади.

Щодо аналізу структури видатків місцевих бюджетів України у 2017-2022 роках, то найбільшу питому вагу становлять видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист і соціальне забезпечення, що дає змогу сказати про соціальну спрямованість бюджетної політики. Відносно висока питома вага видатків у соціальну сферу є загалом позитивна для суспільства. Видатки на соціальний розвиток забезпечують у майбутньому розв'язання питань економічного розвитку. Проте на цей час в Україні видатки соціального напрямку націлені виключно на фінансування споживацьких потреб, зокрема, на збільшення розмірів соціальних виплат.

Основними напрямками збільшення дохідної частини місцевих бюджетів є розвиток державно-приватного партнерства, запровадження прозорих процедур щодо продажу та оренди земельних ділянок, проведення індексації грошової вартості земельних ділянок, збільшення розміру заробітної плати, ліквідація заборгованості по заробітній платі та ліквідація тінізації доходів, запровадження планування місцевих бюджетів на середньострокову перспективу, залучення населення до контролю за ефективним використанням коштів та ін.

Отже, місцеві бюджети є інструментом реалізації фінансово-економічної політики на місцевому рівні, відображають найважливіші завдання влади та більшою мірою визначають обсяги фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балацький Є. О. Місцеві бюджети як визначна ланка місцевих фінансів / Є. О. Балацький // зб. Наук. Праць Донецького державного інституту управління. Серія Економіка. – 2010. – Том XI. – Вип. 176. – С. 268-277.
2. Брязкало А. Є. Теоретичні аспекти сутності місцевих бюджетів в Україні / А. Є. Брязкало // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту: Економічні науки. – 2013. – Вип. 3. С. 244-248.
3. Бюджетний кодекс України станом на 01.01.2020[Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Василик О. Д. Бюджетна система України: підручник / О. Д. Василик. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
5. Васильєва Н. В. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади [Електронний ресурс] / Н. В. Васильєва // К.: – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/205/93.pdf>.
6. Воробйов Ю. М. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів: монографія / Ю. М. Воробйов, І. А. Когут – Мелітополь: Видавництво, 2012. – 250 с.
7. Гнатовська А. І. Визначення поняття «місцевий бюджет» як об'єкта міжбюджетних відносин / А. І. Гнатовська // Вісник Чернівецького факультету Національного університету “Одеська юридична академія”. – 2012. – Вип. 1. – С. 142-150.

8. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : навчальний посібник / О. П. Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2004. – 140 с.
9. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: підручник / О. П. Кириленко. – Київ: УБС НБУ, 2015. – 579 с.
10. Ковалевич Д. А. Місцеві бюджети та їх роль у територіальному розвитку / Д. А. Ковалевич // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту: Економічні науки / Чернів. торг.-екон. ін-т. КНЕТ. – 2014. – № 2(54). – С. 198-203.
11. Ніколаєва О. М. Взаємодія місцевих органів виконавчої та представницької влади в реалізації бюджетних відносин: автореф. дис. канд. наук: спец. 25.00.04 «Місцеве самоврядування» / О.М. Ніколаєва; Донец. держ. ун-т. упр. – Донецьк, 2005. – 20 с.
12. Ніколаєва О.П. Місцеві фінанси (текст): навч. посіб./О. М. Ніколаєва, А. С. Маглаперідзе – К: «Центр учбової літератури», 2013. – 354 с.
13. Павлюк К. В. Бюджетна система України: підручник / К. В. Павлюк, О. Д. Василик – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
14. Пасічник Ю. В. Бюджетна система: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вузів / Ю. В. Пасічник. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 375 с.
15. Поляк Г.Б. Фінанси місцевих органів влади: підручник / Г. Б. Поляк – М. : Фінанси та статистика, 1991.-152 с.
16. Сивульська Н.М. Виконання місцевих бюджетів України: дис. канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Гроші фінанси і кредит» / Н. М. Сивульська ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2004. – 18 с.
17. Смирнов М.А. Місцеві фінанси: підручник / М. А. Смирнов –М.:Госиздат, –2010. – 563 с.
18. Сунцова О. О. Місцеві фінанси: навч. посіб. / О. О. Сунцова — Київ: Центр навчальної літератури, 2010. — 488 с.

19. Статистичний збірник Міністерства фінансів "Бюджет України - 2017" [Електронний ресурс] // Київ. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20\(publish\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20(publish).pdf).

20. Статистичний збірник Міністерства фінансів "Бюджет України - 2018" [Електронний ресурс] // Київ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20\(publish\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202018%20(publish).pdf).

21. Статистичний збірник Міністерства фінансів "Бюджет України - 2019" [Електронний ресурс] // Київ. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202019%20\(publish\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202019%20(publish).pdf).

22. Чікіта І. Б. Місцеві бюджети в умовах демократизації суспільства: дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси та кредит» / Нац. банк України, Ун-т. банк. справи. – К., 2010. – 20 с.

23. Чікіта Н. В. Місцеві бюджети – політико-економічний аспект в умовах сучасної держави / Н. В. Чікіта / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.edu.ua/bitstream/316497/1/18519/1/Чікіта%201>. – 29.09.2017. – Назва з екрану.

24. Юрійчук С. М. Місцеві бюджети в управління національним господарством: їх сутність та визначення / С. М. Юрійчук // Економіка та держава. – 2011. – С. 77-78

ДОДАТОК А

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ»

Таблиця А.1 – Визначення поняття місцевий бюджет

№	Автор	Визначення
1.	М. Смірнов [17]	Це сукупність завдань, доручених місцевим органам влади, та сукупність ресурсів, які є у їхньому розпорядженні для виконання поставлених перед ними завдань.
2.	Г. Поляк [15]	Це сукупність економічних відносин, що сприяють територіальному перерозподілу національного доходу держави та забезпечують формування фінансової бази місцевих рад.
3.	О. Сунцова [18]	Це сукупність економічних відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства
4.	Ю. Воробйов, І. Когут [6]	Система грошових відносин, що виникають між суб'єктами фінансової системи на мікро- та макрорівнях з приводу формування, розподілу та використання ресурсів місцевих бюджетів, заснованих на забезпеченні фінансової стійкості та виконання умов їх фінансової безпеки.
5.	О. Василик, К. Павлюк [13]	Фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування.
6.	І. Чікіта [22]	Відображають систему економічних відносин, які складаються в суспільстві з приводу утворення децентралізованих фондів грошових коштів, їх розподілу та використання для надання суспільних благ на місцевому (локальному) рівні
7.	Д. Ковалевич [10]	Відображають сферу економічних відносин, які пов'язані з формуванням, розподілом, перерозподілом та використанням централізованих грошових коштів і призначені для соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.
8.	Ю. Пасічник [14]	Форма існування реальних, об'єктивно зумовлених розподільчих відносин, що виконують специфічне призначення – задоволення потреб у фінансових ресурсах як суспільства в цілому, так і його адміністративно-територіальних одиниць.
9.	Є. Балацький [1]	Відображає обумовлену адміністративно-територіальним поділом і устроєм бюджетної системи держави сферу економічних відносин, які ідентифікуються в процесі формування, розподілу, перерозподілу та використання централізованих грошових коштів, що акумулюються у розпорядженні органів місцевої влади і призначені для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів країни та підвищенню добробуту населення.

Продовження таблиці А.1

№	Автор	Визначення
10.	О. Ніколаєва [11]	Сукупність економічних відносин, які сприяють територіальному перерозподілу національного доходу країни та забезпечують створення фінансової бази місцевих рад.
11.	Н. Сивульська [16]	Сукупність економічних відносин між територіальною громадою, з одного боку, державою, юридичними особами, фізичними особами та іншими бюджетами, з іншого боку, з приводу утворення та використання фонду грошових коштів, в якому концентрується частина ВВП, що направляється на виконання власних та делегованих повноважень; складається у формі балансу доходів і витрат, включає загальний і спеціальний фонди і фонд розвитку.
12.	О. Василик [4]	Збалансовані розрахунки доходів і витрат, які мобілізуються і витрачаються на відповідній території.
13.	О. Кириленко [8]	Правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів; план(кошторис) видатків і доходів; економічна категорія.
14.	А. Гнатовська [7]	Багатогранне та різнопланове поняття, сутність якого полягає у здійсненні фінансового забезпечення задач та функцій, поставлених перед органами місцевого самоврядування; місцеві бюджети є об'єктами міжбюджетних відносин, що включають в себе податки і збори, міжбюджетні трансферти, кошти бюджетів сіл, селищ та міст, які об'єднуються для виконання власних повноважень
15.	Н. Чікіта [23]	З одного боку — інструмент реалізації владних повноважень у межах певної територіальної одиниці, з іншого — є необхідною ланкою суспільного перерозподілу для максимального задоволення інтересів громадян у процесі економічних взаємовідносин та політичної взаємодії
16.	С. Юрійчук [24]	Сукупність фінансово-економічних відносин, що виникають у процесі перерозподілу валової доданої вартості регіону з метою формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад, спрямованих на економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць та підвищення добробуту населення.
17.	А. Брязкало [2]	Обумовлена адміністративним поділом і бюджетним устроєм держави сфера економічних відносин суспільства, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих грошових фондів, що знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади і призначених для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів держави.
18.	Бюджетний Кодекс України [3]	Бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. При цьому, бюджети місцевого самоврядування - бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад